

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili VI (2016)

ISSN 2082-0917

Olga Wasiuta

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej

Prezydent Białorusi A. Łukaszenka – „ostatni dyktator Europy”?

Wprowadzenie

Mimo że jest XXI wiek, nadal istnieją państwa, których przywódcy posiadają nieograniczoną władzę i mogą być nazwani dyktatorami. Klasyczną cechą dyktatora jest skupienie wszystkich mechanizmów władzy w jednych rękach i lekceważenie prawa. Wizerunek dyktatora wzmacniają represje wobec przeciwników politycznych i prześladowania własnych obywateli. Niektóre dyktatury mają wprawdzie demokratyczne instytucje i zewnętrzne oznaki wolnych narodów, to ich prawdziwa polityka nie opiera się na prawie, ale na woli przywódcy. Dyktatury mają swoje zalety, na przykład: długi okres sprawowania władzy daje możliwości realizacji reform długoterminowych. Dyktatorami stają niezwykle osobowości, liderzy charyzmatyczni, jednak tacy liderzy w pewnym stopniu mają wrodzone sadystyczne skłonności¹.

Urząd dyktatora początkowo miał bardzo odmienne znaczenie od tego, jak postrzegamy go dzisiaj. Po raz pierwszy został stworzony przez rzymski senat już w roku 510 p.n.e. do tłumienia buntów². Wielu historyków uważa, że dopiero Napoleon Bonaparte był pierwszym nowoczesnym dyktatorem. Napoleon kontrolował każdy aspekt władzy i posiadał zastępy szpiegów. Nadzorował również prasę, całość życia politycznego i publicznego państwa³. Dyktatorzy XX wieku – Adolf Hitler czy Józef Stalin – to nazwiska wyklęte przez historię, tyrani, od których decyzji zależało życie setek tysięcy, a nawet milionów ludzi.

Obecne dyktatury różnią się od wcześniejszych. Totalitarni tyrani przeszłości wykorzystywali terror, indoktrynację i izolację, aby monopolizować władzę. Wiele reżimów wojskowych w XX wieku również na skalę masową stosowało przemoc, aby zastraszyć dysydentów, choć w tych przypadkach ideologia miała mniejsze znaczenie. Próba tworzenia nowych społeczeństw narzędziami dyktatury i metodą

¹ Więcej na ten temat: A. Koźmiński, *Tajemnice przywództwa*, „Management and Business Administration. Central Europe” 2013 nr 1(120), s. 3–12; V. Aumer, *Jednoczące znaczenie przywódcy*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2010 nr 11, s. 5–26.

² K. Prokop, *Modele stanu nadzwyczajnego*, Białystok 2012, s. 34, 37.

³ Więcej na ten temat: S. Leśniewski, *Napoleon Bonaparte. Bóg wojny?* Warszawa 2015; J. Kochańczyk, *Napoleon*, e-bookowo, 2013; G. Bordonove, *Napoleon Bonaparte*, Warszawa 2010; E. Tarle, *Napoleon*, Kraków 1991; A. Manfred, *Napoleon Bonaparte*, t. 1 i 2, Warszawa 1986.

kreowania wroga wewnętrznego bierze początek z wykluczania, zniesławiania, prześladowań i pozbawiania praw, które charakteryzują wiele systemów władzy. Znany z minionych stuleci front walki wewnętrznej, atak na wewnętrznych przeciwników politycznych, rozrasta się w dyktaturach do rozmiarów ciągłych prześladowań, bowiem dyktatorzy muszą trzymać masy w ciągłym napięciu, mobilizować ludzi, żądając czujności i tropienia wrogów⁴.

W ostatnich dziesięcioleciach pojawiły się jednak nowe formy dyktatury, lepiej dostosowane do świata otwartych granic, światowych mediów i gospodarek opartych na wiedzy. Nieliberalne reżimy zdołały umocnić władzę, nie ogradzając swoich krajów ani nie uciekając się do masowych mordów. Nowe dyktatury wykorzystują manipulację informacją zamiast masowej przemocy. Są lepiej dostosowane do współczesnego społeczeństwa, a osłabiać je mogą dostęp do informacji, a także kurczenie się gospodarki.

Cechą współczesnych dyktatur jest odzieranie państwa z norm. Działanie to niszczy system zapór ochronnych, jaki w państwie prawa tworzą przepisy, i toruje drogę samowoli, która rozwija się poprzez upolitycznianie codzienności, wykluczanie, zniesławianie i hańbienie przyzwoitych ludzi. Ich sprzeciw, w panujących warunkach przechodzący bez echa i słyszalny dopiero po wyzwoleniu od totalitaryzmu, nierzadko potrafi wpłynąć na kształt epoki postdyktatorskiej i ocalić dla potomnych przesłanie autonomii osoby ludzkiej wydanej na łup tendencjom totalitarnym, które pragną podporządkować sobie wszystko, bynajmniej nie tylko państwo i społeczeństwo, ale też pogląd na świat, myśli i nadzieje każdego człowieka⁵.

Nowe autokracje często udają demokracje. Odbywają się w nich wybory, które niemal zawsze wygrywają politycy sprawujący władzę, nie likwiduje się prywatnej prasy, tylko przekupuje i cenzuruje, a zamiast wszechobecnych ideologii politycznych wprowadza się amorficzną wrogość wobec Zachodu o charakterze resentymentu. Przywódcy tych państw często cieszą się autentyczną popularnością, przynajmniej po wyeliminowaniu wszystkich konkurentów. Celem państwowej propagandy nie jest „inżynieria dusz”, lecz zwiększenie popularności dyktatora. Przeciwników politycznych nie morduje się masowo, lecz nęka i oczernia, zarzuca się im zmyślane przestępstwa i nakłania ich do emigracji⁶.

Dyktatorzy niczego nie boją się tak bardzo jak ludzkiej zdolności do samodzielnej oceny. Dlatego paraliżują krytycyzm. Wbijają masom do głów hasła: „Ty jesteś nikim, twój naród wszystkim”. Naginają historię do swych celów, interpretują po swojemu, przeszłość przerabiają na ideologię, ideologię na politykę, a politykę stawiają w miejsce moralności, wiary, nakazów sumienia. W ten sposób dokonuje się zmiana kryteriów, deformacja ładu moralnego w polityce, a resztę robi ludzka

⁴ P. Steinbach, *Opór w stuleciu dyktatur – coś więcej niż nonkonformizm*, w: *Krzyżowa jako miejsce dialogu polsko-niemieckiego. Szanse na europejską narrację*, red. W. Czachur, A. Franke, Frankfurt nad Odrą 2013, s. 73–74.

⁵ P. Steinbach, *Opór w stuleciu dyktatur – coś więcej niż nonkonformizm...*, s. 78–79.

⁶ S. Guriev, D. Treisman, *Autorytaryzm naszych czasów*, <http://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/autorytaryzm-naszyczasow/> [dostęp: 12.09.2016].

skłonność do samooszukiwania. Sieć fikcji i fałszu jest coraz gęstsza, coraz trudniej z niej się wyplątać, niektórzy wycofują się w nisze prywatności, ale są to nie tyle miejsca schronienia, co raczej wykręty i wymówki⁷.

Pierwszy i jedyny prezydent Białorusi

Białoruś jest jedynym państwem w Europie rządzonym przez dyktatora⁸, o reżimie autorytarnym, opartym na kruchych podstawach, gdyż funkcjonowanie jego jest związane wyłącznie z rządami Aleksandra Łukaszenki. To pierwszy i jak do tej pory jedyny prezydent tego kraju. Położona w centrum Europy, na szlaku łączącym Wschód z Zachodem, Białoruś jest pełna zagadek i paradoksów. I chociaż Białorusini stanowią zdecydowaną większość w swoim kraju, ale to język rosyjski jest uważany przez większość z nich za ojczysty, a żyjący na Białorusi Rosjanie często nie są tam nawet postrzegani jako mniejszość. Osobnym zagadnieniem jest polityka reintegracji Białorusi z Rosją, prowadzona przez oba państwa niemal od momentu rozpadu ZSRR.

Poczucie tożsamości narodowej ma swoje odbicie w tradycji państwowości i ugruntowanej pozycji językowej⁹. Niestety, ale w Mińsku w miejscach publicznych nie mówi się po białorusku. Przywódcy państwowi przemawiają do swojego narodu po rosyjsku, a wiara nie jest jednoznacznym składnikiem białoruskości. Prawosławie, jakkolwiek jest wyznaniem dominującym, nie jest jedynym i zachodnia oraz częściowo południowa część Białorusi jest skatolizowana¹⁰. Bieda i zacofanie kulturalne pogłębia dystans cywilizacyjny z resztą Europy. Może nawet nie sama sytuacja oraz większy niż w przypadku innych państw WNP stopień integracji z Rosją¹¹, co brak perspektyw dla kraju nie zachęca do identyfikacji i odrębności narodowej. Białorusini asymilują się, ponieważ z jednej strony Rosja zawsze uważała Białoruś nie tylko za państwo „marionetkowe”, nic nie wartę bez pomocy Rosji, ale z drugiej strony Białoruś podtrzymuje ważność integracji z Rosją jako element bezpieczeństwa narodowego¹², a za tym idzie asymilację językową, która jest początkiem asymilacji w innych dziedzinach, ze sferą świadomości narodowej włącznie¹³. Proces ten zachodzi szybciej tam, gdzie naród nie ma samoidentyfikacji narodowej i często

⁷ P. Steinbach, *Opór w stuleciu dyktatur – coś więcej niż nonkonformizm...*, s. 76.

⁸ Н. Башкатов, *Одна стратегия, две тактики. Энергетическая политика России с Украиной и Белоруссией*. В: „Обозреватель–Observer” 2013, nr 3, s. 40.

⁹ *Геополитика*. Выпуск 10. Тема: Восточная Европа, Л.В. Савин (ред.), Москва, 2013, s. 82–95.

¹⁰ *Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Z. Kurcz, Wrocław 1997, s. 39.

¹¹ *Gospodarcze sąsiedztwo Polski w warunkach transformacji, integracji z Unią Europejską, globalizacji*, t. 4. red. K. Starzyk, Warszawa 2005, s. 134.

¹² R. Czachor, *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991–2011. Studium politologiczne*, Polkowice 2011, s. 262, 268.

¹³ I. Kabzinska-Stawarz, *Wśród „kościelnych Polaków”. Wyznaczniki tożsamości etnicznej (narodowej) Polaków na Białorusi*, Warszawa 1999, s. 53.

po prostu wstydzi się swego ojczystego języka. Rosjanie odgrywali i odgrywają ważną rolę gospodarczą i kulturalną na Białorusi¹⁴, a Konstytucja Białorusi uznała język rosyjski za drugi język republikański¹⁵. Oprócz tego Biblioteka Narodowa Białorusi w Mińsku jest trzecią na świecie co do wielkości kolekcji książek w języku rosyjskim¹⁶.

W roku 2016 Republika Białoruś obchodziła 25-lecie istnienia jako państwo suwerenne i niepodległe. Przez cały czas istnienia tego państwa toczą się dyskusje: czy zachowa Białoruś swoją tożsamość państwową i kulturową i w jaką stronę podaży – na wschód czy zachód? Ale w 2011 roku prezydent Białorusi ostatecznie wybrał kierunek na wschód – do Rosji. Rosja jest najważniejszym, a często jedynym partnerem handlowym Białorusi, przede wszystkim ze względu na dostawy i tranzyt surowców energetycznych. Jest również głównym inwestorem na tym obszarze¹⁷.

W 2010 roku amerykański magazyn „The Foreign Policy” opublikował ranking 23 najgorszych dyktatorów świata, w którym wymienieni są trzej przywódcy byłych republik radzieckich – Białorusi, Uzbekistanu i Turkmenistanu. Aleksander Łukaszenka znalazł się na 22. pozycji, Isom Karimov – na siódmej, a Gurbanguly Berdimuhamedow – na piątej¹⁸. Pierwszy i jedyny prezydent niepodległej Białorusi Aleksander Łukaszenka uważany jest za ostatniego dyktatora w Europie. Białoruś, o której niewiele wiadomo na Zachodzie, jest uważana za „ostatnią dyktaturą w Europie”. W Rosji, gdzie Białoruś jest lepiej znana, jest uważana za „radziecki rezerwat”¹⁹.

Aleksander Łukaszenka skoncentrował w swoich rękach podstawowe pełnomocnictwa władzy wykonawczej, ustawodawczej i sędowniczej. Formalnie, zgodnie z Konstytucją, prezydent jest jedynie głową państwa. W rzeczywistości jednak usurpuje on pozycję zarządcy państwa. Głowa państwa ingeruje we wszystko, nawet w kwestie drugoplanowe lub należące do zadań rządu. Łukaszenka decyduje również o wszystkich problemach kadrowych. Członkowie rządu odgrywają natomiast rolę chłopców do bicia, na których spada odpowiedzialność za wszystkie niepowodzenia w polityce zagranicznej i wewnętrznej. Rozporządzenia i dekrety

¹⁴ M. Waldenberg, *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowowschodniej*, Warszawa 2000, s. 276.

¹⁵ *Конституция Республики Беларусь 1994 года* (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.), Статья 17, Минск 2004.

¹⁶ *Biblioteka Narodowa Białorusi*, za: <http://novabelarus.com/articles/pl/biblioteka-narodowa-bialorusi,id31.html> [dostęp: 11.02.2016].

¹⁷ *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006, s. 124.

¹⁸ *Łukaszenka na liście najgorszych dyktatorów świata*, <http://www.bialorus.pl/polityka?artid=917> [dostęp: 12.09.2016]; *Лукашенко попал в Топ-7 диктаторов XXI века*, <http://odsgomel.org/rus/article/politics/38039/> [dostęp: 12.09.2016].

¹⁹ Г. Иоффе, *Авторитаризм без олигархии*, „Pro et Contra” 2011, Май–август, с. 29.

prezydenta mają natomiast dużą moc prawną w przeciwieństwie do aktów Zgromadzenia Narodowego²⁰.

„Ostatni dyktator Europy” znalazł się pod rosnącą presją jak w kraju, tak i na arenie międzynarodowej z powodu rażącego naruszenia praw człowieka i odpowiedzialności za najgorszy kryzys gospodarczego w tym kraju od czasu uzyskania niepodległości, co nie pozwoliło mu odwiedzić igrzyska olimpijskie w Londynie w 2012 roku: był on na liście osób objętych zakazem wjazdu do UE. Unia chciała ukarać białoruską władzę za sfałszowanie wyników wyborów i referendum na Białorusi 17 października 2004 roku, za naruszenie międzynarodowych standardów wyborczych podczas wyborów prezydenckich na Białorusi 19 marca 2006 roku i 19 grudnia 2010 roku, a także za poważne naruszenia praw człowieka i represje skierowane przeciwko pokojowym demonstrantom po tych wyborach i referendum.

Nie będzie przesadą stwierdzenie, że Aleksander Łukaszenka przyćmił sobą cały kraj. Sprawuje władzę już 22 lata, a wyniki jego rządów nie są tak łatwe do sprawdzenia. Łukaszenka jest utalentowanym politykiem publicznym, nawet według jego krytyków. Każdy jego występ jest spektaklem. Ma bezpośredni kontakt z ludźmi, dobrze odczuwa nastroje społeczne, nawet po tylu latach bycia na czele państwa. Łukaszenka jest intuicyjnym politykiem i najwyraźniej wie, czym w danym momencie może, a czym nie zainspirować swoich ludzi. Znaczna część narodu białoruskiego nadal uwielbia Łukaszenkę, a większość ludności wiejskiej i rencistów prawie go czci. Ponad 60 proc. Białorusinów uznają jego wkład w umacnianie białoruskiej niezależności i utrzymania porządku, który jest dla nich cenniejszy niż wolność²¹.

W październiku 2015 roku największy arabski kanał telewizyjny Al-Dżazira (Al Jazeera) wyprodukował dokumentalny film o ostatnich wyborach prezydenckich na Białorusi i o Łukaszence, który w filmie jest również nazywany „ostatnim dyktatorem Europy”. Reżyser filmu, Glenn Ellis, podkreśla, że nikt nie miał wątpliwości, że zwycięstwo będzie należało osobie, która rządziła krajem w ciągu ostatnich dwóch dekad. Z bardzo słabą gospodarką i długą listą naruszeń praw człowieka, Aleksander Łukaszenka rządzi najdłużej w Europie i prawie zmienił Białorus na europejski odpowiednik Korei Północnej. Jednak na Białorusi nie ma kultu jednostki, tylko Łukaszenka, ponieważ on rządzi z pomocą strachu²².

W lutym 2016 roku szefowie MSZ państw UE przyjęli decyzję o zniesieniu niemal wszystkich sankcji wobec 170 osób ze 175 objętych białoruskich polityków i biznesmenów, w tym białoruskiego prezydenta Aleksandra Łukaszenki, a także trzech firm. Decyzja została podjęta w odpowiedzi na uwolnienie w sierpniu 2015 roku sześciu więźniów politycznych i brak reperkusji wobec opozycji przy okazji

²⁰ A. Żebryk, *Czym jest białoruski reżim? Próba klasyfikacji*, <http://www.belarus-votes.org/pl/stories/czym-jest-rezim-bialorus.html> [dostęp: 12.09.2016].

²¹ Г. Иоффе, *Авторитаризм без олигархии...*, s. 30.

²² *Kanał «Аль-Джазира» выпустил фильм «Беларусь:» Последний диктатор Европы*, <http://www.belaruspartisan.org/politic/331089/>; <https://charter97.org/ru/news/2016/1/21/187914/> [dostęp: 11.02.2016].

przeprowadzonych w 2015 roku wyborów prezydenckich. „Uwolnienie wszystkich więźniów politycznych było krokiem długo oczekiwanym przez UE. Przez zawieszenie większości sankcji Unia zareagowała na to posunięcie i zachęca do dalszych pozytywnych zmian, które doprowadzą do poprawy stosunków UE–Białoruś” – podkreślono w oświadczeniu Rady²³. Nałożone restrykcje dotyczące zakazu wjazdu do UE i zamrożenia aktywów przejściowo zostały zawieszono w październiku 2015 roku. Powodem był, jak zaznaczono, spokojny przebieg wyborów prezydenckich oraz zwolnienie przed wyborami wszystkich więźniów politycznych²⁴. W mocy pozostaje embargo na broń. W maju 2016 roku A. Łukaszenka po raz pierwszy od wielu lat odwiedził z oficjalną wizytą Włochy i Watykan, gdzie 21 maja spotkał się z papieżem Franciszkiem²⁵.

W 2014 roku Białoruś zyskała na znaczeniu geopolitycznym, kiedy doszło do pierwszego spotkania grupy normandzkiej w Mińsku, a rękę prezydenta Łukaszenki ściskali unijni liderzy, chociaż nastawienie Łukaszenki wobec opozycji nie zmieniło się tak znacząco, aby Unia mogła realnie mówić o poprawie sytuacji²⁶. Na poziomie deklaracji Łukaszenka powtarza, że Białoruś jest częścią rosyjskiego świata i rosyjskiej kultury. On wie, że długofalowym celem Putina od samego początku rządów jest reintegracja obszaru poradzieckiego. W praktyce nieprzedłużenie sankcji daje prezydentowi Białorusi dużą szansę na prowadzenie polityki bardziej niezależnej od Kremla. Przegrywa natomiast Unia Europejska, która okazała się zbyt słaba, aby wywrzeć trwałą polityczną presję na małą Białoruś. Zniesienie sankcji uderza również w białoruską opozycję, która traci swojego sojusznika, jakim wydawała się być UE²⁷.

Biografia Aleksandra Łukaszenka

Żeby zrozumieć A. Łukaszenkę i jego działalność polityczną, trzeba przeanalizować jego biografię²⁸. Aleksander Grigorjewicz Łukaszenka urodził się 30 sierpnia 1954 roku we wsi Kopyś, w obwodzie witebskim²⁹. Ale od września 2010 roku

²³ *Konkluzje Rady w sprawie Białorusi*, <http://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/02/15-fac-belarus-conclusions/> [dostęp: 12.09.2016].

²⁴ B. Cöllen, *Łukaszenka powraca na europejskie salony*, <http://www.dw.com/pl/%C5%82ukaszenka-powraca-na-europejskie-salony/a-19050485> [dostęp: 12.09.2016].

²⁵ *Лукашенко прибыл с визитом в Италию*, <http://www.belta.by/president/view/lukashenko-pribyl-s-vizitom-v-italiju-194128-2016/> [dostęp: 12.09.2016].

²⁶ B. Teślowski, *Łukaszenka przeczekał unijne sankcje*, <http://www.eastbook.eu/blog/2016/03/06/lukaszenka-przeczekał-unijne-sankcje/> [dostęp: 12.09.2016].

²⁷ Tamże.

²⁸ Więcej na ten temat: *M. Nosiń, A. Brzeziecki, Łukaszenka. Niedoszły car Rosji*, Kraków 2014; В.И. Карбалевич, *Александр Лукашенко: политический портрет*, Москва 2010; П.Г. Шеремет, С. Калинкина, *Случайный президент*, Санкт-Петербург–Москва, 2004.

²⁹ *События, люди, факты: ежегодник БЕЛТА, 2004–2005*, БЕЛТА, 2005, s. 26; П.Г.Шеремет, С. Калинкина, *Случайный президент*, Санкт-Петербург–Москва, 2004, s. 11.

zaczął twierdzić, że urodził się 31 sierpnia – tego samego dnia, co jego syn Mikołaj³⁰. Swojego paszportu nikomu nie pokazuje, jego danych nie ma w bazie policji. Jest Białorusinem, zazwyczaj mówi po rosyjsku, ale z powodów politycznych – z akcentem „trasiantcy” (mieszanka rosyjskiego i białoruskiego, rozpowszechniona na obszarach wiejskich Białorusi)³¹. Dziadek, Trofim Iwanowycz, urodził się na Ukrainie, w województwie sumskim³². Matka, emerytka, mieszka na wsi. Oficjalnej informacji na temat ojca nie ma, według niepotwierdzonych informacji, nazwisko Łukaszenka to rodowe nazwisko jego mamy. Wychował się bez ojca („Baćka” kiedyś stwierdził, że jego ojciec zginął w czasie wojny, choć wojna zakończyła się w 1945 roku). Matka Katarzyna Trofimowna Łukaszenka przed wojną mieszkała w miejscowości Aleksandria, w województwie mohylewskim, a po wojnie podjęła pracę w fabryce w Orszy. Po urodzeniu syna wróciła na wieś i podjęła pracę w kołchozie jako dojarka³³.

Od najmłodszych lat Aleksander Łukaszenka musiał dbać o rodzinę. Według oficjalnej wersji biografii, nauczyło go to szacunku dla ciężkiej pracy i wrażliwości na prawdę. Mniej oficjalnie mówi się, że z powodu braku ojca szykanowano go w szkole, co miało wpłynąć na jego późniejszy styl rządzenia. „Nie należał do partii ani struktur rządowych. [...] Jest częścią ludu, a jego popularność wynika z jego charakteru i wsparcia ludności” – to cytat z oficjalnej strony Aleksandra Łukaszenki³⁴.

O jego młodości wiadomo niewiele. W roku 1975 ukończył Wydział Historii na Mohylewskim Państwowym Uniwersytecie Pedagogicznym. Dziesięć lat później, w 1985 roku, skończył również Wydział Ekonomii Białoruskiej Akademii Gospodarstwa Wiejskiego (studia niestacjonarne)³⁵. W latach 1975–1977 Łukaszenka służył w wojskach granicznych KGB ZSRR, gdzie był instruktorem wydziału politycznego w jednej z jednostek wojskowych zachodniej granicy w Brześciu³⁶. W tym czasie już musiał zostać zindoktrynowany przez komunistów.

Po służbie w armii zaczął swoją karierę jako sekretarz komitetu Komsomołu w Mohylewie, a w roku 1978 roku został sekretarzem wykonawczym szkłowskiej organizacji regionalnej Towarzystwa ZRRS „Wiedza”. Od roku 1979 został członkiem

³⁰ Лукашенко фальсифицирует свою биографию, <http://www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=66770&newsPage=0> [dostęp: 21.06.2016].

³¹ Бацька, <http://lurkmore.to/%D0%91%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0> [dostęp: 22.06.2016].

³² В Минск из Канады летит троюродный племянник Лукашенко, <http://www.kp.ru/daily/23093/133949/> [dostęp: 22.06.2016].

³³ Лукашенко Александр Григорьевич, <http://www.rbc.ru/persons/lukashenko.shtml> [dostęp: 21.06.2016].

³⁴ Биография Президента, <http://president.gov.by/press10003.html> [dostęp: 21.06.2016].

³⁵ Отечественная история новейшего времени 1985–2005 гг. Отв. ред. А.Б. Безбородов, Издательство РГГУ, Москва, 2007, с. 744.

³⁶ Н.Зенькович, Путинская энциклопедия. Семья. Команда. Оппоненты. Преемники, Москва 2008, с. 280.

Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. Od 1980 do 1982 roku pełnił funkcję zastępcy dowódcy jednostki wojskowej do spraw politycznych. W 1982 roku został mianowany zastępcą przewodniczącego kołchozu Udarnik szkłowskiego regionu³⁷. Od roku 1985 rozpoczął pracę jako sekretarz Komitetu Partii kołchozu im. Lenina szkłowskiego regionu. W marcu 1987 roku został dyrektorem państwowego gospodarstwa rolnego Gorodets szkłowskiego regionu³⁸. Według oficjalnej biografii, w pracy zgłaszał wiele inicjatyw, był pracowity i nieugięty w swoich poglądach. To właśnie miało mu przysporzyć licznych sympatyków w klasie robotniczej.

W polityce był równie gorliwy co w pracy. Już w 1990 roku wybrano go na posła do Rady Najwyższej Republiki Białorusi i był jedynym posłem, który w grudniu 1991 roku głosował przeciwko ratyfikacji postanowień białowieskich (likwidacja ZSRR). Wszystkich, którzy chcieli niepodległej Białorusi, nazywał imperialistycznymi zdrajcami. Mimo to, Łukaszenka nie odpuścił i dalej robił karierę polityczną. Jako deputowany do Rady Najwyższej, „zasłynął” walką z korupcją. W czerwcu 1993 roku został wybrany na przewodniczącego Komitetu Najwyższej Rady do walki z korupcją³⁹. Trudno stwierdzić, czy korupcja była realna, czy wymaginowana i stworzona na potrzeby polityczne. Co do tego źródła są sprzeczne, nawet te nieoficjalne. Wiadomo jedno: nadmuchana kariera predestynuje go do wygrania wyborów prezydenckich. Jak można przeczytać na jego oficjalnej stronie: „Łukaszenka wykazał się jako aktywny i bezkompromisowy reprezentant ludu, który ma własny punkt widzenia na sposób, w jaki zostaną przeprowadzone reformy i demokratyzacja Białorusi”⁴⁰.

Wielu wierzy, że w latach 90. Aleksander Łukaszenka zdołał wykorzystać moment i zrobił karierę, w szczególności tworząc swój obraz jako osoby, która bezlitośnie krytykuje partię komunistyczną i walczy o prawa ludzi. Przed dojściem do władzy Łukaszenka „demaskował” skorumpowane władze białoruskie⁴¹ i zdobył tak dużą krajową popularność, że w wyścigu w 1994 roku do fotela prezydenckiego pokonał pięciu innych kandydatów i w drugiej turze zdobywa ponad 80% głosów⁴². Trzeba podkreślić, że przed wyborami milicja białoruska zatrzymała materiały wyborcze oraz ulotki z portretem A. Łukaszenki wydrukowane w Niemczech, ale prokuratura przyznała, że Łukaszenka nie odniósł się do tych materiałów ze swoimi zdjęciami⁴³.

³⁷ „Беларускаіа Dumka” 2006 nr 5–8, s. 21.

³⁸ П.Г. Шеремет, С. Калинкина, *Случайный президент...*, s. 10.

³⁹ Н. Зенькович, *Путинская энциклопедия. Семья. Команда. Оппоненты. Преемники*, Москва 2008, s. 280.

⁴⁰ *Биография Президента*, <http://president.gov.by/press10003.html> [dostęp: 21.06.2016].

⁴¹ *Кто есть кто в Беларуси*, ред. В.В. Федосов, А.И. Валаханович, Л.В. Гриценко, А.С. Король, *Белорусский научно-исследовательский институт документоведения и архивного дела*, Минск 1999, s. 178.

⁴² *Лукашенко Александр Григорьевич*, <http://www.rbc.ru/persons/lukashenko.shtml> [dostęp: 21.06.2016].

⁴³ *Руководители государств на территории бывшего СССР. Биографический справочник*. Авторы-составители: В. Прибыловский, И. Сучкова, ООО „Панорама”, 1999, s. 26.

Najbardziej niebezpieczne warstwy społeczne przekonał do siebie obietnicami rozliczenia afer gospodarczych, zakończeniem prywatyzacji i zacieśnieniem związków z Rosją. Szybko wyszło na jaw, w jaki sposób ma zamiar rządzić nowy prezydent. Na Białorusi zorganizowano referendum z pytaniami: czy wzmocnić integrację gospodarczo-polityczną z Moskwą, zlikwidować symbole kraju i zastąpić je sowieckimi oraz czy uczynić języki białoruski i rosyjski równymi. Oficjalnie większość społeczeństwa odpowiedziała twierdząco, ale źródła naukowe i zewnętrzne zarzucają Łukaszence sfalszowanie wyników.

Aleksander Łukaszenka został prezydentem Białorusi 20 lipca 1994 roku: wygrał wybory prezydenckie z antykorupcyjnym, antynomenklaturnym programem⁴⁴. Rok po objęciu władzy przeprowadził referendum, które przywróciło język rosyjski jako państwowy i symbole narodowe niemal identyczne z radzieckimi. Nastąpił zwrot w polityce Łukaszenki, który powiedział, że pójdzie na kolana do Rosji, aby ta znowu przyjęła Białoruś pod swoje skrzydła. Po wyborach prezydent wielokrotnie zmieniał konstytucję, zgodnie z którą on może być u władzy nieograniczoną liczbę kadencji. On także „poprawił” kodeks karny: Białorusini nie mają prawa krytykować systemu politycznego, kraju, ministrów, a zwłaszcza prezydenta⁴⁵. Od tego czasu „wąsaty bał’ka” został wybrany pięć razy, a mając nostalgię za najlepszym życiem w ZSRR, metodycznie prowadzi państwo w kierunku autorytaryzmu.

Ścieżka do despotyzmu

Ścieżka do despotyzmu w Białorusi zaczęła się w ciągu dwóch lat od początku „ery Łukaszenki.” W 1996 roku w kraju odbyło się referendum w sprawie nowej konstytucji⁴⁶, które Rada Europy uznała za *sfalszowane*⁴⁷. Rozwiązano dotychczasową Radę Najwyższą XIII Kadencji, zastępując ją dwuizbowym parlamentem. W tym samym roku bezprawnie przedłużono również kadencję Łukaszenki do 2001 roku⁴⁸. *Sfalszowane referendum* rozpoczęło kampanię wymierzoną w białoruskie dziedzictwo narodowe. Począwszy od 24 listopada 1996 roku *Łukaszenka* skupia w swoich rękach wszystkie trzy gałęzie władzy i ostatecznie przejmuje całkowitą kontrolę⁴⁹. W rezultacie ukształtowano dyktatorski model prezydentury pod osobę Aleksandra *Łukaszenki*.

⁴⁴ А. Полюх, *2013 год: воспоминания о будущем*, Москва 2005, с.96.

⁴⁵ В.И. Карбалевич, *Александр Лукашенко...*, с. 130.

⁴⁶ В.И. Карбалевич, *Александр Лукашенко...*, с. 181; А.В. Лулева, *Режим Лукашенко: политико-экономическая панорама Республики Беларусь*, Москва 2004, с.22.

⁴⁷ *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005, s. 144.

⁴⁸ *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, red. R. Grabowski, S. Grabowska, Warszawa 2008, s. 46; T. Gawin, *Zwycięstwa i porażki. Odrodzenie polskości na Białorusi w latach 1987–2000*, Białystok 2003, s. 347; П.Г. Шеремет, С. Калинкина, *Случайный президент*, Санкт-Петербург–Москва 2004, с. 43; А. Запеклий. О.В. Вовченко, *Ближнее зарубежье: республики бывшего СССР*, Москва 2001, s. 41.

⁴⁹ F.Gawin, *Bractwa narodowe i religijne*, „Krasnogruda” 2000 t. 11–12, s. 187.

Wszelkie protesty stały się obiektem ostrych represji w najlepszych tradycjach samowładztwa: ściśle kontrolowane i zablokowane przez KGB niezależne media, przy dostępie do Internetu trzeba przejść kontrolę paszportową, brutalnie rozpędza się pokojowe „ciche” protesty, likwiduje się przedstawicieli opozycji. Tak, Łukaszenka skazał na 5–6 lat więzienia wszystkich polityków opozycji, którzy protestowali przeciwko niemu w ostatnich wyborach prezydenckich⁵⁰.

Aleksander Łukaszenka był wybierany na prezydenta w 2001, 2006, 2010 i 2015 roku. W roku 2004 na Białorusi odbyło się następne referendum, w którym obywatele przegłosowali likwidację ograniczenia liczby kadencji prezydenckich, na którym może pozostać jedna osoba⁵¹. To referendum również było sfałszowane, ponieważ w takiej sytuacji *wyniki* wyborów i *referendum* nie mogły odzwierciedlać rzeczywistych preferencji obywateli Białorusi. Według jej opozycyjnych liderów podczas kampanii wyborczej władze dopuściły się *sfałszowania* oficjalnych rezultatów i wielu manipulacji⁵². Wstępny raport misji obserwacyjnej OBWE stwierdził szereg znaczących naruszeń demokratycznych zasad⁵³.

17 października 2004 miały miejsce kolejne wybory, w wyniku których zlikwidowano całkowicie przedstawicielstwo parlamentarne opozycji. Wraz z wyborami odbyło się tzw. referendum konstytucyjne, w którym naród „pozwolił” Łukaszence na startowanie w następnych wyborach prezydenckich w 2006 i wygrać je po raz trzeci⁵⁴. Przed kolejnymi wyborami, na początku marca 2006, Instytut Gallupa przeprowadził sondaż, w którym poparcie dla Łukaszenki wyraziło 49% Białorusinów. Oficjalnie w wyborach 20 marca Aleksander Łukaszenka zdobył (według Białoruskiej Centralnej Komisji Wyborczej) 82,6% głosów, pokonując tym samym demokratycznego kandydata Alaksandra Milinkiewicza (zdołał on 6% poparcia). Po ogłoszeniu wyniku, w Mińsku odbyła się manifestacja kilkunastu tysięcy osób, oskarżających Łukaszenkę o sfałszowanie wyborów. Według różnych niezależnych ośrodków badań opinii publicznej, Łukaszenka w rzeczywistości otrzymał poniżej 50%. Do opozycjonistów został wysłany anonimowy list, którego autorem mieli być funkcjonariusze służb specjalnych, podpisani jako „patrioci”. Autorzy listu dla uwiarygodnienia siebie podali informacje, które dostępne powinny być tylko dla bezpieczki. Według nich Łukaszenka w rzeczywistości otrzymał 49% głosów⁵⁵.

W wyborach prezydenckich w 2010 roku Łukaszenka wygrał z oficjalnym wynikiem 79,65%. Pozostali kandydaci na stanowisko szefa państwa odmówili uznania wyników. Białorusini masowo protestowali, ale protesty zostały surowo

⁵⁰ А.Лукашенко: диктатор, отменивший аплодисменты, <http://top.rbc.ru/story/629109.shtml> [dostęp: 11.02.2016].

⁵¹ Н. Зенькович, *Путинская энциклопедия. Семья. Команда. Оппоненты. Премники*, Москва 2008, s. 281.

⁵² P. Bajda, *Białoruś*, „Europa Środkowo-Wschodnia” 2007 r. 16, s. 39–46.

⁵³ *Czy upadek demokracji: idee i wartości*, red. A. Stelmach, Poznań 2007, s. 172.

⁵⁴ *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich...*, s. 49.

⁵⁵ Alaksandr Ryhorawicz Łukaszenka, <http://www.ivrozbiarpolski.pl/index.php?page=lukaszenka> [dostęp: 12.09.2016].

stłumione przez policję i oddziały wewnętrzne. Łukaszenka sam przyznał nadużycie: „Na prezydenta Łukaszenkę głosowało 93,5% wyborców, ale mówią, że to nie jest rekord Europy, a my zrobiliśmy mniej... I jeśli teraz zacząć liczyć głosy, ja nie wiem, co z nimi zrobić w ogóle”⁵⁶.

W 2011 roku obywatele próbowali oprzeć się autorytarnemu reżimowi drogą milczących protestów, zmobilizować obywateli przez sieci społecznościowe. W wyznaczony dzień i godzinę obywatele zbierali się na ulicach, bez plakatów, sloganów, i bez słowa, zaczęli klaskać. Ale na Białorusi nawet tak niewinne działania były zakazane: demonstrantów aresztowali mężczyźni w cywilnych ubraniach, a grupy na portalach społecznościowych zostały zamknięte⁵⁷.

Przejawy despotyzmu i autorytaryzmu

Od wielu lat Łukaszenka prześladowa swoich przeciwników politycznych, a w jego więzieniach stosuje się tortury. Do jednego z najbardziej krwawych zatrzymań doszło podczas ostatnich wyborów prezydenckich w 2010 roku. Milicja brutalnie stłumiła największy od 14 lat protest przeciw Aleksandrowi Łukaszence, który w niedzielę wygrał wybory prezydenckie po raz czwarty. Na placu Październikowym protestowało od 20 do 40 tys. Białorusinów. Milicja zatrzymała trzech opozycyjnych kandydatów: Mikołę Statkiewicza, Andreja Sannikaua i Ryhora Kastusiaua. Wital Rymaszeuski i Uładzimir Niaklajeu zostali⁵⁸. „Bat’ka” walczy z opozycją różnymi sposobami: przeciwnicy polityczni albo znikają w tajemniczych okolicznościach, albo w więzieniu. Byłemu przewodniczącemu Rady Najwyższej Białorusi Stanisławowi Szuszkiewiczowi odmówiono renty za udział w działalności opozycyjnej⁵⁹. Łukaszenka słynie także z bardzo kontrowersyjnych wypowiedzi.

Białoruś jest jedynym krajem Europy, gdzie kara śmierci jest przewidziana prawem i regularnie wykonywana. Mimo że państwo to jest krytykowane na arenie międzynarodowej, wyroki nadal zapadają. Oficjalne dane na ten temat nie są publikowane. Karę śmierci wykonuje się w tym kraju w wyjątkowo okrutny sposób, przez strzał w tył głowy, a rodziny skazanych nie są informowane o dniu wykonania egzekucji i miejscu pochówku bliskiej im osoby. Ponad 400 osób zostało straconych od czasu, kiedy Białoruś w 1991 roku odzyskała niepodległość⁶⁰. Zastępca prokuratora generalnego Białorusi Alaksiej Stuk powiedział w czerwcu zeszłego roku,

⁵⁶ *Последний диктатор Европы*, <http://top.rbc.ru/politics/31/01/2013/842823.shtml> [dostęp: 12.09.2016].

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ *Wybory na Białorusi*, <http://wyborcza.pl/8,75402,8843527.html> [dostęp 12.09.2016]

⁵⁹ *Последний диктатор Европы*, <http://top.rbc.ru/politics/31/01/2013/842823.shtml> [dostęp: 15.06.2016].

⁶⁰ *Komitet praw człowieka ONZ. Wybór orzecznictwa*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 2009, s. 114.

że w latach 2009–2015 wykonano na Białorusi 11 wyroków śmierci⁶¹. 17 marca 2013 roku białoruska telewizja państwowa poinformowała o rozstrzelaniu Uładzi-sława Kawałoua i Dźmitra Kanawałaua, skazanych za zamach w mińskim metrze w 2011 roku⁶², chociaż dyktator mógł się zdobyć na wielkoduszność i zamienić karę śmierci na więzienie. Nie czyniąc tego, pokazał, że jego okrucieństwo jest silniejsze od cynicznej politycznej kalkulacji. Władza Łukaszenka opiera się na terroryzowaniu i zastraszaniu Białorusinów, których traktuje jak swoją własność. Z apelem do władz kraju o moratorium na karę śmierci występowali m.in. b. szefowa unijnej dyplomacji Catherine Ashton oraz sekretarz generalny Rady Europy Thorbjørn Jagland, a także sprawozdawca ONZ ds. praw człowieka na Białorusi Miklos Haraszti i Amnesty International. O zniesienie kary śmierci apelują też białoruscy obrońcy praw człowieka⁶³.

Opozycja oskarża Łukaszenka o utworzenie tzw. szwadronów śmierci, nieformalnej struktury MSW, odpowiedzialnej za zamordowanie i zniknięcie kilku czołowych opozycjonistów. W wywiadzie dla rosyjskiej telewizji NTW były żołnierz białoruskiego specnazu zeznał, że to Aleksander Łukaszenka zlecił powstanie tajnego „szwadronu śmierci” do zabijania rywali politycznych prezydenta. Dymitryj Nowiczak opowiedział, jak Łukaszenka przed wyborami prezydenckimi w 2001 roku zlecił dowódcy specnazu płk Dymitryjowi Pawluczence utworzenie tajnej jednostki. Zabiła ona m.in. wiceszefa parlamentu Wiktara Hańczara i byłego ministra spraw wewnętrznych Jurija Zacharenkę, którzy byli najpoważniejszymi konkurentami Łukaszenki w tamtych wyborach prezydenckich⁶⁴. Po ucieczce do Niemiec jego zeznania potwierdził również pułkownik białoruskiego MSW Aleh Ałkajew, który sprawował funkcję naczelnika więzienia śledczego w Mińsku, był odpowiedzialny za wykonanie wyroków kary śmierci (obecny podczas 130 egzekucji dokonanych strzałem w tył głowy z wyposażonego w tłumik pistoletu PB-9) i który przyznał, że w Białorusi z polecenia prezydenta Łukaszenki powstała specjalna jednostka likwidująca białoruskich opozycjonistów⁶⁵.

Białoruś jest również państwem, gdzie w całości kontroluje się media. Prezydent Białorusi Aleksander Łukaszenka uważa, że w celu uniknięcia destabilizacji w społeczeństwie, państwo powinno monitorować działania mediów. „Media są w stanie zrujnować państwo za chwilę, więc muszą być kontrolowane” – powiedział

⁶¹ *Drugi wyrok śmierci na Białorusi w tym roku*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Drugi-wyrok-smierci-na-Bialorusi-w-tym-roku,wid,18166240,wiadomosc.html?ticaid=117ce2> [dostęp: 12.09.2016].

⁶² *Wypisz karę śmierci z Białorusi!* <http://amnesty.org.pl/index.php?id=252> [dostęp: 11.02.2016].

⁶³ *Białoruś: rozstrzelano skazanego na karę śmierci. UE wyraziła zaniepokojenie*, <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/1616963,Bialorus-rozstrzelano-skazanego-na-kare-smierci-UE-wyrazila-zaniepokojenie> [dostęp: 11.06.2016].

⁶⁴ A. Poczobut, *Nowe dowody na zbrodnie Łukaszenki*, http://wyborcza.pl/1,76842,8490953,Nowe_dowody_na_zbrodnie_Lukaszenki.html [dostęp: 17.05.2016].

⁶⁵ *Alaksandr Ryhorawicz Łukaszenka...*

Łukaszenka, odpowiadając na pytania białoruskich studentów dziennikarzy Uniwersytetu Państwowego. Łukaszenka nie zgadza się z zarzutem, że w białoruskich mediach panuje tylko punkt widzenia władzy. Powiedział też, że „zasoby masowej informacji, które mają poważny charakter, nigdy nie zostaną sprywatyzowane, jak nie może być sprywatyzowana ideologia. [...] Jeśli ja i ograniczam dziennikarzy, to tylko w interesie publicznym” – powiedział prezydent. Zwracając się do przyszłych dziennikarzy, Łukaszenka podkreślił, że się ich nie boi⁶⁶.

Kolejnym przejawem dyktatorstwa Łukaszenka było wydanie na początku lipca 2012 roku rozporządzenia nr 295, za którym KGB dostało prawo do zakazywania obywatelom wyjazdu za granicę, jeśli objęto ich tzw. prewencyjnym nadzorem. Taki nadzór KGB może ustanowić nad każdym. Wystarczy, że funkcjonariusze uznają, że dana osoba może wyrządzić szkodę interesom państwa. Rozporządzenie jest wymierzone przede wszystkim w przeciwników reżimu Łukaszenka. Reżim zaostrzył też represje wobec opozycji. Milicja i KGB nieustannie aresztują działaczy młodzieżówek, a sądy wlepiają im po kilkanaście dni aresztu. Gdy już odsiedzą wyroki i szykują się do wyjścia na wolność, oskarża się ich o kolejne wykroczenia i znowu skazuje na areszt. Represje dotknęły również dziennikarzy. Andrej Frałou i Mikoła Dziaćczenia mają stanąć przed sądem za pracę bez akredytacji dla nadającej program z Polski telewizji Biełsat. Będzie to pierwszy taki proces na Białorusi. Dziennikarzom grozi grzywna. Ci, którzy mają akredytację, też będą zatrzymani. Paweł Siwerdłau, dziennikarz akredytowanego w Mińsku Europejskiego Radia dla Białorusi, za rzekome przeklinanie dostał 15 dni aresztu⁶⁷.

Władza sięga po represje, by utrzymać społeczeństwo w strachu. Według NISE-PI 56,6 proc. Białorusinów uważa, że Łukaszenka jest w stanie utrzymać się u władzy tylko dzięki wsparciu milicji, KGB i wojska. Represje pokazują, że każdy protest zostanie zdławiony, że najlepiej jest siedzieć cicho⁶⁸.

Kolejną próbą zachowania Łukaszenki jako dyktatora było polecenie przygotowania dekret, który wprowadzałby zakaz zwalniania się z pracy. Zakazem mieliby być w pierwszej kolejności objęci pracownicy przedsiębiorstwa państwowego Barysaudreu, zakładów zajmujących się obróbką drewna pozostającym w fazie modernizacji. Zasadą ma być to, że pracownicy i kierownicy nie mogą się zwalniać z pracy do czasu zakończenia modernizacji bez zezwolenia kierownictwa – wbrew białoruskiemu Kodeksowi pracy – poinformowała w listopadzie 2012 roku agencja BiełTA. „Za odmowę – na prace przymusowe” – powiedział Łukaszenka⁶⁹. W sprawach spornych miał rozstrzygać lokalny gubernator. Prezydent Białorusi podkreślił, że

⁶⁶ *Останній диктатору Європи продовжує контролювати ЗМІ*, <http://mmr.ua/news/id/ostannij-diktator-u-jevropi-prodovzhuje-kontroljuvati-zmi-8756/> [dostęp: 11.02.2016].

⁶⁷ *Białorusini boją się Łukaszenki, ale chcą zmian politycznych w kraju*, http://wyborcza.pl/1,75477,12092937,Bialorusini_boja_sie_Lukaszenki_ale_chca_zmian_politycznych.html [dostęp 11.02.2016].

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ M. Janczuk, *Łukaszenka przywraca pańszczyznę*, <http://belsat.eu/pl/wiadomosci/a,11313,lukaszenka-przywraca-panszczyzne.html> [dostęp: 11.02.2016].

w przyszłości taki zakaz miałby obowiązywać we wszystkich przedsiębiorstwach⁷⁰. Gazeta „Komsomolskaja Prawda w Białorusi” zwróciła uwagę, że na Białorusi trwa unowocześnianie ośmiu zakładów przemysłu drzewnego i w każdym z nich pracuje około tysiąca ludzi. Państwowy dziennik „Zwiezda” zauważył, że tymczasowy zakaz zwalniania się z pracy dotyczy nie tylko pracowników modernizowanych zakładów przetwórstwa drzewnego, ale również budowniczych, którzy modernizują te obiekty⁷¹.

Nietypowy dekret przygotowywany przez Łukaszenkę to efekt braku kadr w białoruskich przedsiębiorstwach po dewaluacji białoruskiego rubla i spadku wynagrodzeń do poziomu 200–250 dolarów miesięcznie, wielu Białorusinów zaczęło emigrować, co utrudnia modernizację przemysłu. Kiedyś Łukaszenka zaczął od siebie i zabronił sobie poddać się dymisji ze stanowiska prezydenta. Więc nikt nie ma mu niczego do zarzucenia. No chyba, że kompletnie nie rozumienie takich pojęć, jak wolność, prawa człowieka, podstawowego poszanowanie wyboru innych ludzi...

Prasa opozycyjna nie pozostawiła na tym oświadczeniu białoruskiego dyktatora suchej nitki, wskazując, że jest to bezpośrednia próba złamania prawa pracy, konstytucji oraz myślenie w kategoriach średniowiecznego satrapy, przywracającego pańszczyznę w XXI wieku. Jeden z komentatorów na społecznościowym portalu napisał: „proponuję całemu zespołowi fabryki zacząć urządzić wiece oraz zajmować się polityką – skoro i tak nikogo nie zwolnią”.

Stosunek Białorusinów do prezydenta jest trudny do określenia. Oficjalne wybory i referenda jednym głosem podkreślają silne wsparcie. Sam prezydent przyznał, że dochodziło do oszustw na wyborach. Osoby, które interesują się polityką, wiedzą, że deklaracje prezydenta Białorusi często są ze sobą sprzeczne. Na te temat krąży nawet dowcip: Łukaszenka – człowiek słowa, sam słowo dał, sam je wziął. Prywatne sondaże pokazują sprzeczne wyniki, mimo że takie badania przeprowadza się bardzo rzadko, ponieważ opinie na temat popularności prezydenta nie są mile widziane. W ogóle kłamstwa, bzdury i prowokacje na prezydenta Białorusi są przestępstwem (art. kk 367 i 368)⁷².

Białoruski przywódca zawsze mówi to, co chce usłyszeć od niego konkretna publiczność. Tak na Światowym Kongresie Prasy Rosyjskiej w Mińsku powiedział, jak on ciężko walczy z nacjonalistami i broni język rosyjski. W swoim przemówieniu w Bibliotece Narodowej w dniu 20 czerwca 2013 roku Aleksander Łukaszenka odrzucił oszczerstwa o prześladowaniu wolności słowa na Białorusi i zarazem

⁷⁰ *Белорусы завидуют россиянам. Нам хоть с работы увольняться можно*, <http://hyevosti.com/idiots/189-belorusy-zaviduyut-rossiyanam-namblyad-hot-s-raboty-uvolnyatsya-mozhno.html> [dostęp: 11.02.2016].

⁷¹ W. Pac, *Białoruski rządowy dziennik „Respublika” pisze, że Aleksander Łukaszenka polecił „zaprowadzenie porządku” w zakładach przemysłu drzewnego*, <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/736262,Lukaszenka-zakazal-zwalniania-sie-z-pracy> [dostęp: 15.09.2016].

⁷² *Уголовный кодекс Республики Беларусь*, 9 июля 1999 г. № 275-3, http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900275#/&Article=367?type=text®num=HK9900275#lo_ad_text_none_1 [dostęp: 17.03.2016].

filozoficznie uzasadnił, że „w świecie nie ma absolutnej wolności. Ten, kto jest niezależny od rządu, jest zależny od właściciela wydania, od reklamodawców, od kaprysów publiczności, nareszcie od błędów, emocji i urojenia własnych dziennikarzy”⁷³.

Na arenie międzynarodowej prezydent Białorusi budzi skrajne emocje nie tylko polityką wewnętrzną. Zasłynął m.in. porównywaniem ataków na Afganistan i Irak do anszłusu Czechosłowacji dokonanych przez Hitlera. Bronił też serbskiego dyktatora Slobodana Miloševića przed „bezprawną agresją państw NATO”. Oficjalnie popierał inne reżimy autorytarne: egipski Mubaraacka czy libijski Kaddafiego. W 2006 roku Unia Europejska i Stany Zjednoczone zakazały mu wstępu na swoje terytorium. W 2008 roku zakaz wjazdu został zawieszony. W kwietniu 2011 roku Rada UE przedłużyła do 31 października 2011 roku zakaz wjazdu do UE prezydenta Łukaszenki i 35 innych urzędników, w tym samym czasie podtrzymującej reżim niestosowania ograniczeń wizowych wobec nich⁷⁴. W styczniu 2011 roku Polska również zakazała mu wjazdu na swoje terytorium⁷⁵.

Jednak jego image „domowy” jest inny. Dziennikarzom często pokazuje się w dobrze skrojonym dresie wyszczuplającym sylwetkę. Nosi eleganckie skarpety we wzory nawiązujące do słowiańskiej kultury. Również wystrój jego domu ma podkreślać słowiańskie korzenie i prostotę. Łukaszenka za wszelką cenę stara się pokazać, że chociaż jest prezydentem, to blisko mu do zwykłych ludzi. Dlatego też często do zdjęć pozuje z rodziną: żoną Galiną i trzema synami: Wiktorem, Dmitrijem i Mikołajem⁷⁶.

Z Galiną Radionowną (Галіна Радзівонаўна Лукашэнка, nazwisko rodowe – Żołnierowicz (Жаўняровіч) Aleksander Łukaszenka jest żonaty od roku 1975, ale przez ostatnie 20 lat żyją osobno. Żona nie pojawia się publicznie nigdy, za namową małżonka nie komunikuje się z prasą, żyje z dala od męża, na wsi, a nie w Mińsku⁷⁷. Najmłodszy syn Mikołaj urodził się 31 sierpnia 2004 poza małżeństwem. Według wersji oficjalnej, matką Mikołaja jest Irina Abelskaja, były lekarz naczelny szpitala administracji prezydenckiej, były osobisty lekarz Aleksandra Łukaszenki⁷⁸. Gdzie obecnie przebwa matka Koli, nie wiadomo. W 2011 roku Mikołaj poszedł do

⁷³ *Лукашенко продает Москве „русскость”*, http://naviny.by/rubrics/politic/2013/06/20/ic_articles_112_182111/ [dostęp: 17.03.2016].

⁷⁴ *ЕС готов снова сделать Лукашенко персоной нон грата*, <http://www.telegraf.lv/news/es-gotov-snova-sdelaty-lukashenko-personoi-non-grata> [dostęp: 17.03.2016].

⁷⁵ *Польша объявила Лукашенко персоной нон-грата*, <http://afn.by/news/i/147075> [dostęp: 17.03.2016].

⁷⁶ *Skąd wziął się Aleksander Łukaszenka. Historia pewnego dyktatora*, <http://natemat.pl/2981,skad-wzial-sie-aleksander-lukaszenka-historia-pewnego-dyktatora> [dostęp: 17.03.2016].

⁷⁷ Areszt domowy pierwszej damy Białorusi trwa od wielu lat. Wiejski dom otoczono wielkim murem, do którego wejścia pilnują uzbrojone służby. Bez zgody Łukaszenka nikt nie może odwiedzić Galiny. Ona sama dostaje pozwolenie na wyjście z domu raz w roku. Z okazji świąt pozwala się jej odwiedzić dzieci i wnuki w Mińsku. Czy widuje wtedy męża? Tego nie wiadomo, bo chociaż oficjalnie nadal są małżeństwem, to dyktator nie kryje się ze swoimi romansami. Więcej: M. Nocuń, A. Brzeziecki, *Łukaszenka. Niedoszły car Rosji*, Kraków 2014.

⁷⁸ В.И. Карбалевич, *Александр Лукашенко...*, s. 310.

Ostroszitsko-Gorodokskiej szkoły, jednak z nieznanych powodów sześć miesięcy później przeniósł się na indywidualny, domowy tok nauki.

Prezydent Białorusi Aleksander Łukaszenka po raz pierwszy powiedział publicznie w roku 2007, że ma trzeciego syna. W tym samym czasie zaprzeczył pogłoskom, że jego najstarszy syn, Wiktor, który obecnie jest asystentem prezydenta do spraw bezpieczeństwa, może być jego następcą⁷⁹. Odpowiadając na konferencji prasowej w Mińsku na pytanie, czy przygotowuje swojego najstarszego syna Wiktora na następcę, Łukaszenka powiedział, że „ani pierwszy, ani drugi – ale chyba tylko trzeci syn, będzie prezydentem. Wiktor dzisiaj, ale i jutro będzie słabszy niż obecny prezydent. A jeśli mówimy o następcy, będę przygotowywać najmniejszego, on jest wyjątkową osobą” – dodał Aleksander Łukaszenka z uśmiechem⁸⁰.

Bardzo kocha swego najmłodszego syna, wszędzie zabiera go ze sobą, nawet na oficjalne przyjęcia. „Taki u mnie mój los... – opowiadał gazecie „Izwestija” A. Łukaszenka. – Szczerze powiem, że jeśli nie ma mnie w domu, on nie śpi, nie je, przestaje być dzieckiem. On jest bardzo przywiązany, jak ogon, i to już nie jest pierwszy rok. Zmuszony jestem zabierać go ze sobą w podróże zagraniczne, ponieważ on nie będzie spał, on dojdzie do punktu wyczerpania. Ze mną w samolocie on i pośpi, i zje – on jest przywiązany, i on jest przywiązany do ojca. Cóż, mam go odtrącać, czy on mi przeszkadza?” – powiedział Łukaszenka gazecie⁸¹. Oprócz tego podkreślił, że i starszych swoich synów kocha do szaleństwa. Prezydent ma również pięcioro wnucząt.

Alexander Dynko, białoruski dziennikarz, powiedział, że mężczyzna z małym dzieckiem, duży i silny, budzi czułość i szacunek. A prezydent wielokrotnie po ludzku kreuje się właśnie ze swoim najmłodszym synkiem. Nazywa go „dzieckiem”, opisuje, w jaki sposób razem świętują Nowy Rok, jak oglądają telewizyjne debaty prezydenckie. Społeczeństwo taki wizerunek postrzega jako bliski sobie, prosty i zrozumiały.

Zachodni obserwatorzy uważają, że Łukaszenka nie szczędzi wysiłku, żeby zapewnić sobie trwałość prezydentury; w tym celu fałszuje wybory i brutalnie niszczy swoich przeciwników. W depeszy opublikowanej przez portal WikiLeaks, amerykańscy dyplomaci w Mińsku opisują białoruskiego przywódcę jako osobę, która „zamierza pozostać przy władzy przez czas nieokreślony i nie widzi powodu, aby zmienić jej przebieg”. Łukaszenka okazuje zdziwienie, gdy chodzi o to, czy przygotowuje Kołę na swojego następcę⁸². Takie dynastyczne przekazywanie władzy nie może wydawać się dziwne w takim kraju, jak Azerbejdżan, gdzie obecnie liderem

⁷⁹ *Президент Белоруссии признался, что у него есть третий сын, которого он готовит себе в преемники*, <http://newsru.com/world/12apr2007/third.html> [dostęp 11.02.2016]

⁸⁰ *Лукашенко впервые публично сообщил том, что у него есть третий сын*, <http://susanin.udm.ru/news/2007/04/13/40562> [dostęp: 11.02.2016].

⁸¹ *Лукашенко признался, от кого у него младший сын – от Бога. Это ему Путин подсказал*; <http://newsru.com/world/27aug2009/kolya.html> [dostęp: 11.02.2016].

⁸² *Жизнь с отцом: необычное детство Коли Лукашенко*, <http://www.inosmi.ru/belorussia/20110305/167075326.html> [dostęp: 11.02.2016].

jest Ilham Alijew⁸³, dziedzic pierwszej politycznej dynastii w byłym Związku Radzieckim, który został następcą swego ojca Hejdara w 2003 roku⁸⁴. Obecnie pełni już trzecią kadencję prezydencką. 25 września 2016 roku w Azerbejdżanie, podobnie jak kiedyś na Białorusi, odbyło się referendum konstytucyjne, zwiększające uprawnienia prezydenta. Z okazji „przekonującego poparcia przez obywateli Azerbejdżanu zaproponowanych zmian konstytucyjnych”, niezwłocznie złożył Ilhamowi Alijewowi gratulacje Aleksander Łukaszenka⁸⁵. Chodzi m.in. o wydłużenie kadencji prezydenta z pięciu do siedmiu lat oraz zniesienie 35-letniej bariery wiekowej dla kandydatów na najwyższy urząd w państwie. Zmiany dotkną również kandydatów do Medżlisu (parlamentu), którzy wcześniej nie mogli mieć mniej niż 25 lat⁸⁶.

Coraz więcej prezydentów krajów Wspólnoty Niepodległych Państw chce rządzić dożywotnio, a władzę przekazać swoim dzieciom⁸⁷. Spośród 11 państw WNP prezydenci sześciu mogą już rządzić dożywotnio. Prawie na całym obszarze WNP, oprócz Ukrainy, Mołdawii, Armenii i Gruzji, jest konserwowanie autorytarnych reżimów. Prezydenci początkowo tylko przedłużali sobie kadencje z czterech do pięciu, sześciu, a w końcu i siedmiu lat (np. w Tadżykistanie), teraz otwarcie zgłaszają chęć dożywotniego rządzenia. Jednocześnie przywódcy są obdarzani różnego rodzaju tytułami, nieznanymi wcześniej w miejscowym prawie. Prezydentów Tadżykistanu i Kazachstanu oficjalnie wpisano do konstytucji ich krajów jako „Przywódców Narodu”, co gwarantuje im m.in. dożywotni immunitet. Prezydent Turkmenistanu Gurbanguły Berdymuchamedow nosi tytuł „Arkadag” („Protektor” – prawie jak Oliver Cromwell), a jego rządy oficjalnie nazywane są „Epoką Wielkości i Szczyścia”. Zmarłego prezydenta Uzbekistanu Islama Karimowa miejscowa gazeta „Turkiston” nazywała „mądrym i sprawiedliwym Padyszachem”⁸⁸.

⁸³ Ze wszystkich autorytarnych przywódców postradzieckich krajów Alijewowie rządzą w Azerbejdżanie najdłużej. Ich dynastia objęła władzę, gdy Hejdar Alijew (ojciec Ilhama) został w 1967 roku szefem KGB Azerbejdżańskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Dwa lata później został pierwszym sekretarzem lokalnej partii komunistycznej i rządził Azerbejdżanem aż do śmierci, czyli do 2003 roku. Dzisiaj badaniami pozostawionego po nim dziedzictwa zajmuje się kilkunastu naukowców katedry alijewoznawstwa Akademii Nauk Azerbejdżanu. R. Szoszyn, *Azerbejdżan: Ciąg dalszy dynastii Alijewów*, <http://www.rp.pl/Polityka/309269901-Azerbejdżan-Ciag-dalszy-dynastii-Alijewow.html#ap-1> [dostęp: 27.09.2016].

⁸⁴ *Prezydent Azerbejdżanu Ilham Alijew – dziedzic dynastii*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Prezydent-Azerbejdżanu-Ilham-Alijew-dziedzic-dynastii,wid,16052427,wiadomosc.html?ticaid=117cfb> [dostęp: 27.09.2016].

⁸⁵ *Alijew wydłuża sobie kadencję, Łukaszenka składa mu gratulacje*, <http://belsat.eu/pl/news/alijew-wydłuża-sobie-kadencje-lukaszenka-sklada-mu-gratulacje/> [dostęp: 27.09.2016].

⁸⁶ *Azerbejdżan: „referendum” wzmocnia dynastię Alijewa*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1673396,Azerbejdżan-referendum-wzmocnia-dynastie-Alijewa;> R. Szoszyn, *Azerbejdżan: Ciąg dalszy dynastii Alijewów...*

⁸⁷ Więcej na ten temat: E. Kuzelewska, A.R. Bartnicki, *Model władzy w państwach postsowieckich*, „Politeja” 2016 nr 41, s. 263–278.

⁸⁸ A. Łomanowski, *Wieczne dyktatury postradzieckie*, <http://www.rp.pl/Polityka/305239858-Wieczne-dyktatury-postradzieckie.html#ap-1> [dostęp: 27.09.2016].

Jednak to Aleksander Łukaszenka może uznawać się za najwybitniejszego znawcę w dziedzinie podobnych „zmian konstytucyjnych”, był on bowiem prekursorem ich wdrażania na obszarze byłego ZSRR. Ale niewiele osób w Białorusi poważnie rozważa perspektywę przystąpienia Koli w przyszłości do prezydentury, jak również do perspektywy, że Aleksander Łukaszenka będzie rządzić krajem jeszcze przez kilka dekad.

Podsumowanie

W marcu 2013 roku w Białorusi przez niezależny ośrodek NISEPI⁸⁹, który od 1992 roku prowadzi regularne badania nastrojów społecznych na Białorusi, był przeprowadzony sondaż dotyczący poparcia dla prezydenta A. Łukaszenki, w którym wzięło udział 1513 osób. Większość Białorusinów chcieli, by rządzący krajem od 19 lat Aleksander Łukaszenka odszedł: 26,1 proc. Białorusinów uważali, że Łukaszenka nie powinien uczestniczyć w wyborach prezydenckich w 2015 roku. Zdaniem 21,4 proc. powinien jak najszybciej odejść i nie przeszkadzać w wyborach nowego prezydenta. Według 6,1 proc. powinien odejść i wskazać swojego następcę. W sumie więc 53,6 proc. pragnęli jego odejścia, a 36,5 proc. wołaliby, żeby pozostał na stanowisku. To są skutki kryzysu i załamania się białoruskiej gospodarki w 2011 roku, choć władzy udało się utrzymać sytuację pod kontrolą, kryzys spowodował istotny spadek poparcia dla Łukaszenki i do dziś prezydentowi nie udało się go odrobić. Mimo to Łukaszenka wciąż pozostaje politykiem mającym największe poparcie społeczne. Gotowość oddania nań głosów zadeklarowało w marcu 33,4 proc. obywateli – o 1,9 proc. więcej niż w poprzednim sondażu przeprowadzonym w grudniu 2012 roku. Jego polityczni przeciwnicy wciąż nie mają przywódcy, który mógłby się pochwalić podobnym poparciem. Najbardziej popularny Uładzimir Niaklajeu, lider opozycyjnego ruchu Mów Prawdę!, miał tylko 5,1 proc. poparcia; następny w kolejności był przebywający na Zachodzie Andrej Sannikov, lider Europejskiej Białorusi, z 2,8%. Wyniki sondażu są paradoksalne, gdyż z jednej strony społeczeństwo uważa, że sytuacja gospodarcza się pogorszyła, z drugiej zaś poparcie dla Łukaszenki wzrosło o blisko 2%, co świadczy o pewnej dezorientacji ludzi⁹⁰. A wygrane wybory prezydenckie w 2015 roku i zdobycie 83,49 % głosów świadczą o przewadze Łukaszenki nad konkurentami.

W 2016 roku Aleksander Łukaszenka obchodził 22-lecie na stanowisku prezydenta Białorusi, gdzie zbudował autorytarny system, w którym wszelkie przejawy sprzeciwu są dławione. Niestety, raczej trudno spodziewać się rychłych zmian

⁸⁹ Zarejestrowany na Litwie NISEPI od lat jest jednym z nielicznych ośrodków, którym reżim Łukaszenki pozwolił prowadzić badania na Białorusi. Władze nawet kilkakrotnie powoływały się na badania instytutu, ale tylko wtedy, gdy ich wyniki były dla nich korzystne.

⁹⁰ *Większość Białorusinów chce, by rządzący krajem od 19 lat Aleksander Łukaszenka odszedł*, http://wyborcza.pl/1,75477,13654086,Wiekszosc_Bialorusinow_chce_by_rzadzacy_krajem_od.html [dostęp: 17.03.2016].

sytuacji politycznej. Dyktatora wspiera finansowo Rosja - bez jej dotacji rządu Łukaszenka nie byłoby możliwe.

Białoruski reżim polityczny na czele z „wiecznym” prezydentem A.Łukaszenką ma imponujący margines stabilności, co w szczególności wyraża się w wysokim poziomie zaufania do instytucji ze strony obywateli. Stabilność zapewnia się poparciem co najmniej połowy wyborców, podczas gdy reszta Białorusinów są słabo skonsolidowane i nie mają uznanych liderów. Stabilność reżimu autorytarnego jest niewątpliwą zasługą Łukaszenka. Jemu udało się wyciągnąć maksymalne korzyści z trwającej geopolitycznej konfrontacji między Zachodem a Rosją, zapewniając wzrost gospodarczy praktycznie bez własnych oligarchów. Do stabilności systemu przyczynia się również nie do końca sformowanie się narodu białoruskiego, co utrudnia strukturyzację polityczną społeczeństwa białoruskiego oraz promowanie alternatywnych liderów.

Ostatnie wydarzenia na świecie pokazują, że urząd dyktatora, początkowo uwielbianego, później zniechęconego, prowadzi z czasem tylko do jednego - upadku tyrańcy i jego współpracowników. Większość dyktatorów kończy swoje panowanie albo stając przed sądem (najważniejszy z nich to obecnie Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze), albo zostają pojmani i zabici przez swoich podwładnych (np. Muammar al-Kaddafi, przywódca Libii).

Bibliografia

- Aumer V., *Jednoczące znaczenie przywódcy*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2010 nr 11.
- Czachor R., *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991–2011. Studium politologiczne*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki, Polkowice 2011.
- Czy upadek demokracji: idee i wartości*, red. A. Stelmach, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2007.
- Bajda P., *Białoruś*, „Europa Środkowo-Wschodnia”, r. 16, Instytut Studiów Politycznych PAN, 2007.
- Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.
- Gawin T., *Zwycięstwa i porażki: odrodzenie polskości na Białorusi w latach 1987–2000*, Wydawnictwo Parafia rzymsko-katolicka pod wezwaniem Świętej Trójcy, Białystok 2003.
- Gospodarcze sąsiedztwo Polski w warunkach transformacji, integracji z Unią Europejską, globalizacji*, t. 4. red. K. Starzyk, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2005.
- Kabzińska-Stawarz I., *Wśród „kościelnych Polaków”. Wyznaczniki tożsamości etnicznej (narodowej) Polaków na Białorusi*, Wydawnictwo: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1999.
- Komitet praw człowieka ONZ. Wybór orzecznictwa*, red. R. Wieruszewski, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009.
- Koźmiński A., *Tajemnice przywództwa*. „Management and Business Administration. Central Europe” 2013 nr 1(120).
- Kuźelewska E., Bartnicki A.R., *Model władzy w państwach postsowieckich*. „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2016, nr 41.

- Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Z. Kurcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
- Nocuń M., Brzeziecki A., Łukaszenka. *Niedoszły car Rosji*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2014.
- Prokop K., *Modele stanu nadzwyczajnego*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2012.
- Steinbach P., *Opór w stuleciu dyktatur – coś więcej niż nonkonformizm*. [w:] *Krzyżowa jako miejsce dialogu polsko-niemieckiego. Szanse na europejską narrację*, red. W. Czachur, A. Franke, „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, Polsko-Niemiecka Fundacja na rzecz Nauki we Frankfurcie nad Odrą 2013.
- Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2005.
- Waldenberg M., *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowowschodniej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Wąsowski Z., Gawin T., Wierzbicki G., Jaszczółt T., *Zwycięstwa i porażki: odrodzenie polskości na Białorusi w latach 1987–2000*, Wydawnictwo Parafia rzymsko-katolicka pod wezwaniem Świętej Trójcy, Białystok 2003.
- Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, red. R. Grabowski i S. Grabowska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.
- Башкатов Н., *Одна стратегия, две тактики. Энергетическая политика России с Украиной и Белоруссией*. В: „ОБОЗРЕВАТЕЛЬ–OBSERVER” 2013 nr 3.
- Геополитика*. Выпуск 10. Тема: Восточная Европа, Л. В. Савин (ред.), Издательство Pubmix.com, Москва, 2013.
- Жигоцкий Н.Г., *Александр Лукашенко: первый Президент Республики Беларусь*, „Русская Правда” 2013.
- Запеклый А., Вовченко О.В., *Ближнее зарубежье: республики бывшего СССР*, Центр политической информации, Москва 2001.
- Зенькович Н., *Путинская энциклопедия. Семья. Команда. Оппоненты. Преемники*, «ОЛМА Медиа Групп», Москва 2008.
- Иоффе Г., *Авторитаризм без олигархии*. В: „Pro et Contra” 2011, Май—август.
- Карбалевич В.И., *Александр Лукашенко: политический портрет*, Издательство Партизан, Москва 2010.
- Кто есть кто в Беларуси*, ред. В.В. Федосов, А.И. Валаханович, Л.В. Гриценко, А.С. Король, Белорусский научно-исследовательский институт документоведения и архивного дела, Минск 1999.
- Лунева А.В., *Режим Лукашенко: политико-экономическая панорама Республики Беларусь*, Издательство РГГУ, Москва 2004.
- Отечественная история новейшего времени 1985–2005 гг.* Отв. ред. А.Б. Безбородов, Издательство РГГУ, Москва 2007.
- Полюх А., *2013 год: воспоминания о будущем*, ОЛМА-ПРЕСС, Москва 2005.
- Руководители государств на территории бывшего СССР. Биографический справочник*. Авторы-составители: В. Прибыловский, И. Сучкова, ООО „Панорама” 1999.
- Шеремет П.Г., Калинкина С., *Случайный президент*, Санкт-Петербург–Москва 2004.
- Alaksandr Ryhorowicz Łukaszenka*, <http://www.ivrozbiorpolski.pl/index.php?page=lukaszenka> (dostęp: 12.09.2016).
- Białorusini boją się Łukaszenki, ale chcą zmian politycznych w kraju*, http://wyborcza.pl/1,75477,12092937,Bialorusini_boja_sie_Lukaszenki_ale_chca_zmian_politycznych.html (dostęp: 11.02.2016).
- Biblioteka Narodowa Białorusi*, za: <http://novabelarus.com/articles/pl/biblioteka-narodowa-bialorusi,id31.html> (dostęp: 11.02.2016).
- Cöllen B., *Łukaszenka powraca na europejskie salony*, <http://www.dw.com/pl/%C5%82ukaszenka-powraca-na-europejskie-salony/a-19050485> (dostęp: 12.09.2016).

- Janczuk M., *Łukaszenka przywraca pańszczyznę*, <http://belsat.eu/pl/wiadomosci/a,11313,lu-kaszenka-przywraca-panszczyzne.html> (dostęp: 11.02.2016).
- Łomanowski A., *Wieczne dyktatury postradzieckie*, <http://www.rp.pl/Polityka/305239858-Wieczne-dyktatury-postradzieckie.html#ap-1> (dostęp: 27.09.2016).
- Łukaszenka na liście najgorszych dyktatorów świata*, <http://www.bialorus.pl/polityka?artid=917> (dostęp: 12.09.2016).
- Skąd wziął się Aleksander Łukaszenka. Historia pewnego dyktatora*, <http://natemat.pl/2981,skad-wzial-sie-aleksander-lukaszenka-historia-pewnego-dyktatora> (dostęp: 17.03.2016).
- Рач В., *Бiałoruski rządowy dziennik „Respublika” pisze, że Aleksander Łukaszenka polecił „zaprowadzenie porządku” w zakładach przemysłu drzewnego*, <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/736262,Lukaszenka-zakazal-zwalniania-sie-z-pracy> (dostęp: 15.09.2016)
- Poczobut A., *Nowe dowody na zbrodnie Łukaszenki*, http://wyborcza.pl/1,76842,8490953,-Nowe_dowody_na_zbrodnie_Lukaszenki.html (dostęp: 17.05.2016).
- Większość Białorusinów chce, by rządzący krajem od 19 lat Aleksander Łukaszenka odszedł*, http://wyborcza.pl/1,75477,13654086,Wiekszosc-Bialorusinow_chce_by_rzadzacy_krajem_od.html (dostęp: 17.03.2016).
- Wybory na Białorusi*, <http://wyborcza.pl/8,75402,8843527.html> (dostęp: 12.09.2016).
- Wypisz karę śmierci z Białorusi!* <http://amnesty.org.pl/index.php?id=252> (dostęp: 11.02.2016):
- Żebryk A., *Czym jest białoruski reżim? Próba klasyfikacji*, <http://www.belarus-votes.org/pl/stories/czym-jest-rezim-bialorus.html> (dostęp: 12.09.2016).
- A. Лукашенко: диктатор, отменивший аплодисменты, <http://top.rbc.ru/story/629109.shtml> (dostęp: 11.02.2016).
- Бацька, <http://lurkmore.to/%D0%91%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0> (dostęp: 22.06.2016).
- Белорусы завидуют россиянам. Нам хоть с работы увольняться можно*, <http://hyevosti.com/idiots/189-belorusy-zaviduyut-rossiyanam-namblyad-hot-s-raboty-uvolnyatsya-mozhno.html> (dostęp: 11.02.2016).
- Биография Президента*, <http://president.gov.by/press10003.html> (dostęp: 21.06.2016).
- В Минск из Канады летит троюродный племянник Лукашенко*, <http://www.kp.ru/daily/23093/133949/> (dostęp: 22.06.2016).
- Канал «Аль-Джазир» выпустил фильм «Беларусь»: Последний диктатор Европы*, <http://www.belaruspartisan.org/politic/331089/>; <https://charter97.org/ru/news/2016/1/21/187914/> (dostęp: 11.02.2016).
- Лукашенко Александр Григорьевич*, <http://www.rbc.ru/persons/lukashenko.shtml> (dostęp: 11.02.2016).
- Лукашенко впервые публично сообщил том, что у него есть третий сын*, <http://susanin.udm.ru/news/2007/04/13/40562> (dostęp: 11.02.2016).
- Лукашенко попал в Топ-7 диктаторов XXI века*, <http://odsgomel.org/rus/article/politics/38039/> (dostęp: 11.02.2016).
- Лукашенко признался, от кого у него младший сын – от Бога. Это ему Путин подсказал*, <http://newsru.com/world/27aug2009/kolya.html> (dostęp: 11.02.2016).
- Лукашенко продает Москве „русскость”*, http://naviny.by/rubrics/politic/2013/06/20/ic_articles_112_182111/ (dostęp: 17.03.2016).
- Лукашенко фальсифицирует свою биографию*, <http://www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=66770&newsPage=0> (dostęp: 21.06.2016).
- Останній диктатор у Європі продовжує контролювати ЗМІ*, <http://mmr.ua/news/id/ostannij-diktator-u-jevropi-prodovzhuje-kontroljuvati-zmi-8756/> (dostęp: 11.02.2016).
- Последний диктатор Европы*, <http://top.rbc.ru/politics/31/01/2013/842823.shtml> (dostęp: 11.02.2016).

Президент Белоруссии признался, что у него есть третий сын, которого он готовит себе в преемники, <http://newsru.com/world/12apr2007/third.html> (dostęp: 11.02.2016).

Жизнь с отцом: необычное детство Коли Лукашенко, <http://www.inosmi.ru/belorusсия/20110305/167075326.html> (dostęp: 11.02.2016).

President of Belarus A. Lukashenko – "Europe's last dictator"?

Abstract

The article analyzes the president of Belarus A. Lukashenko as "Europe's last dictator" who is the first, and so far the only, president of this country, to build an authoritarian system in which all forms of opposition are suppressed. He fully controls the media and believes that in order to avoid destabilization in the society, the state should monitor the activities of the media. He strengthened repression against the opposition to keep the public in fear. Lukashenko repeatedly declares Belarus to be part of the Russian world and Russian culture. Alexander Lukashenko may consider himself the greatest expert in the field of constitutional changes, because he was the forerunner of their implementation in the former USSR, which caused his almost eternal reign as the president of Belarus. Belarusian political regime led by the "eternal" president A. Lukashenko has an impressive margin of stability, which is expressed in particularly high levels of citizens' trust in institutions.

Keywords: Alexander Lukashenko, President of Belarus, Europe's last dictator, opposition, authoritarian regime, repression, opposition press

Słowa kluczowe: Aleksander Łukaszenka, prezydent Białorusi, ostatni dyktator Europy, opozycja, autorytarny reżim, represje, prasa opozycyjna

Olga Wasiuta

prof. dr hab., kierownik Katedry Bezpieczeństwa Narodowego Instytutu Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej UP. Obecnie zainteresowania naukowe prof. Olgi Wasiuty koncentrują się wokół problemów bezpieczeństwa regionalnego i wojny hybrydowej prowadzonej przez Rosję w kontekście jej wpływu na postrzeganie bezpieczeństwa przez kraje europejskie. W tym kontekście nie mamy prawa i nie możemy zapominać o czynniku rosyjskim, istotnym we wszystkich niemal wymiarach składających się na przeszłość, teraźniejszość, i, oczywiście, przyszłość Ukrainy, stąd koncentruje uwagę na badaniu przemian polityczno-społecznych w Rosji i na Ukrainie, pokazując współzależność i sprzeczność interesów między Rosją a byłymi republikami ZSRR w perspektywie porównawczej, priorytety i uchybienia polityki zagranicznej Rosji oraz przyczyny i skutki współczesnych konfliktów polityczno-militarnych na terenie byłego ZSRR.